

PROGRAMMA
TEYLERS GODGELEERD GENOOTSCHAP TE HAARLEM
VOOR HET JAAR 2015

DIRECTEUREN VAN TEYLERS STICHTING
EN
DE LEDEN VAN TEYLERS GODGELEERD GENOOTSCHAP

schrijven de volgende prijsvraag uit om beantwoord te worden vóór 1 mei 2018.

Gevraagd wordt een onderzoek naar het verband tussen monotheïstische religies en geweld met bijzondere aandacht voor de functie en het gebruik van geweldsteksten uit het Oude Testament

Toelichting

Recente discussies in het publieke debat over religie en geweld sluiten aan bij een al langer durende wetenschappelijke discussie over een mogelijk verband tussen monotheïstische religies met claims van exclusiviteit en menselijk geweld. Kunnen we spreken van religieus gemotiveerd geweld en, meer in het bijzonder, van een geweldsmotivatie die veroorzaakt wordt door en gebaseerd is op claims van exclusiviteit van monotheïstische religies?

Vanuit godsdiensthistorisch perspectief is al langer gewezen op een ontwikkeling van de verering van één godheid te midden van andere goden naar de exclusieve claim van het bestaan van één godheid. Deze ontwikkeling lijkt tenminste de periode van de tiende eeuw tot de zesde eeuw v. Chr. te omvatten. Een theoretisch of exclusief monotheïsme zou dan in de zesde eeuw v.Chr. zijn geformuleerd door een naamloze profeet die aanhaakte bij de profeet Jesaja uit de achtste eeuw v. Chr. en daarom in de bijbelwetenschap kortweg wordt aangeduid als Deuterokesaja (<http://www.bibelwissenschaft.de/stichwort/27997/>): “Dit zegt de Heer, Israëls koning en bevrijder, de Heer van de hemelse machten: Ik ben de eerste en de laatste, er is geen god buiten mij.” (Jesaja 44:6; 43:10-11),

In de laatste tijd zijn andere modellen voor het ontstaan van het monotheïsme in het oude Israël voorgesteld, de late oorsprong van het monotheïsme bestreden of juist geradicaliseerd en het exclusieve karakter van het monotheïsme in Israël door vergelijking met naburige religies gerelativeerd. Ondanks deze detailstudies van een uitermate gevarieerd en complex proces is een concept van monotheïsme als exclusieve verering van één godheid met uitsluiting van andere goden in de theologie- en godsdienstgeschiedenis van jodendom, christendom en islam dominant geworden.

Deze exclusiviteit werd in ieder geval in delen van de gezaghebbende teksten van de monotheïstische tradities met een intolerantie ten opzichte van andere religies verbonden. De hiermee verbonden vragen heeft de Egyptoloog Jan Assmann gethematiseerd met betrekking tot het Oude Testament, een tekst die als funderend voor jodendom, christendom en islam mag worden gezien. Assmann poneerde een onderscheid tussen primaire (polytheïstische) en secundaire (monotheïstische) religies. De monotheïstische religies zouden dan ten

opzichte van andere religies de tegenstelling “waar” en “vals” hebben ingevoerd met alle gevolgen van dien (*Moses, der Ägypter. Entzifferung einer Gedächtnisspur*, 2000). In Nederland is deze gedachte opgenomen door Paul Cliteur (*Het monotheïstisch dilemma of de theologie van het terrorisme*, 2010). Cliteur legt een direct verband tussen de motivatie van terroristen en de exclusiviteit van geloofsopvattingen. Een verdere ontwikkeling van de wetenschappelijke discussie richt zich ook op apocalyptische teksten en gedachtegoed in relatie tot radicaal geweld en terrorisme, bijvoorbeeld: Steven Weitzman, “Warring against Terror: The War Scroll and the Mobilization of Emotion”, *Journal for the Study of Judaism* 40 (2009): 213-241; Frances Flannery, *Understanding Apocalyptic Terrorism: Countering the Radical Mindset* (2015).

Historisch gezien lijkt de gepercipieerde intolerantie van monotheïstische religies te moeten worden genuanceerd. Het is daarom de vraag of en zo ja welke relatie er is tussen geweldsteksten in de drie tradities van jodendom, christendom en islam en werkelijk uitgeoefend geweld. Welke geleefde contexten kunnen worden verondersteld voor dergelijke teksten? Met andere woorden, welke relatie was er en is er tussen dergelijke teksten en het gebruik ervan? Hierbij kan onder “gebruik” meer worden verstaan dan alleen “gelezen worden”.

Het is niet de bedoeling, dat een essay wordt geschreven met detailkritiek op de godsdienst-historische reconstructie van het monotheïsme of op detailpunten van de theses van Assmann, Cliteur of anderen. Gevraagd wordt een verhandeling over de plaats en functie van een mogelijke verstrengeling tussen een exclusief, monotheïstisch godsbeeld, geweldsteksten en daadwerkelijk menselijk geweld. Het uitgangspunt van een dergelijke verhandeling kunnen wetscorpora, een exemplarisch narratieve lijn of een historische vertelling in het Oude Testament zijn met aandacht voor de latere omgang met dergelijke teksten (receptiegeschiedenis).

Vanwege de actualiteit van het thema is ook een omgekeerde weg denkbaar. Sinds 9/11 2001 is de publieke discussie over autoritatieve teksten die geweld religieus legitimeren opnieuw opgelaaid. De gevraagde verhandeling zou ook haar uitgangspunt in een hedendaagse casus kunnen nemen om van daaruit de weg terug naar de brontekst in te slaan.

Verwacht wordt een afzonderlijke verhandeling die ter publicatie wordt aangeboden dan wel een bundeling van reeds gepubliceerde studies waarvan het merendeel is verschenen in de drie jaren voorafgaand aan 1 mei 2018. In het laatste geval dient men tevens een nog ongepubliceerde, speciaal voor de prijsvraag geschreven, studie toe te voegen waarin de eerdere publicaties in een bredere academische context worden geplaatst.

Procedure

- Om voor beoordeling in aanmerking te komen dienen de antwoorden schriftelijk in viervoud te worden ingezonden op een zodanig tijdstip, dat deze vóór 1 mei 2018, in het bezit zijn van Directeuren van Teylers Stichting, Spaarne 16, 2011 CH Haarlem. Antwoorden die na die datum binnengekomen zijn zullen niet in behandeling worden genomen.

- De antwoorden moeten in het Nederlands, Frans, Duits of Engels zijn gesteld.
- Ingevolge de bepalingen van Teylers testament mogen zij niet de naam van de auteur vermelden. Zij moeten slechts met een spreuk zijn ondertekend. Bij de indiening dient een verzegeld couvert te zijn ingesloten, met dezelfde spreuk als opschrift en bevattende naam en adres van de schrijver.
- Opdat de inzenders niet langer dan nodig is in het onzekere blijven van de uitslag van de beoordeling, indien deze niet tot bekroning heeft geleid, dient men, behalve het verzegeld couvert, nog een open couvert toe te voegen, bevattende de naam van een vertrouwenspersoon, met volledig adres, tot wie de Stichting zich eventueel door correspondentie kan wenden.

Beoordeling

- De beoordeling vindt plaats door de leden van het Godgeleerd Genootschap (prof.dr. M. Barnard, prof. dr. H.L. Beck, prof. dr. E Jorink, prof. dr. M.Popović, prof. dr. E.G.E. van der Wall).
- Deze beoordeling zal binnen zeven maanden na de uiterste datum van indiening in de vorm van een voorstel aan Directeuren van Teylers Stichting worden meegedeeld.
- Directeuren beslissen daarna binnen een maand, of het antwoord al dan niet bekrond zal worden. Deze beslissing is onherroepelijk.
- Alle deelnemers aan de prijsvraag zullen direct daarna door Directeuren op de hoogte worden gebracht.

De prijs

- De prijs bestaat – indien naar het oordeel van Directeuren de omstandigheden dat gedogen – uit een gouden erepenning op de stempel des Genootschaps geslagen.
- Verder zullen vakbladen en pers van de bekroning worden verwittigd.
- Voorts stelt een stichting die onbekend wenst te blijven voor de prijsvraag 2015 een bedrag van €4500 beschikbaar, uit te keren aan de inzenders van door Directeuren bekroonde verhandelingen ter besteding naar eigen keuze.

Publicatie

In het algemeen zullen de auteurs zelf voor publicatie van hun werk zorgen, daarbij vermeldende dat het door Teylers Stichting is bekroond. Indien gewenst kan de Stichting daarbij behulpzaam zijn.

Redacties van websites, tijdschriften en andere instanties die de aandacht op deze prijsvragen willen vestigen, wordt dringend verzocht eventuele belangstellenden

op de wenselijkheid van het aanvragen van de gedetailleerde informatie te wijzen opdat zij aan alle hierboven vermelde bepalingen kunnen voldoen.

Het programma van het Genootschap is op aanvraag bij Directeuren van Teylers Stichting, Spaarne 16, 2011 CH Haarlem, jaarlijks kosteloos verkrijgbaar.

Ook is het na te lezen op www.teylersmuseum.nl.